

RANDA

88

HOMENATGE A JOSEP AMENGUAL I BATLE, 2

Badaluc en la toponímia, per Cosme Aguiló. *Evolució de les actituds lingüístiques dels jóvens a Eivissa entre la transició i l'actualitat*, per Bernat Joan i Mari. *Ramon Llull no va abandonar la seva família*, per Albert Soler. *L'interès de l'editor Ju Salzinger en l'obra de la lul·lista mallorquina sor Anna Maria del Santíssim Sagrament*, per Rosa Planas Ferrer. *Les càtedres de Teologia moral i Teologia positiva de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca (1692-1830)*, per Rafael Ramis Barceló. *Història i teologia: l'aura sagrada de Salomó, far de les nacions cap a la Jerusalem gloriosa*, per Francesc Ramis Darder. *Biniàli i la seva església*, per Mn. Pere Fiol i Tornila i Mn. Joan Parets i Serra. *El santuari de Lluc i la seva influència en els pobles de Biniàli i Sencelles*, per Jordi Llabrés i Sans. *La inscripció del prevere (T)eutici: esglésies extramurs a l'antiguitat tardana i edat mitjana a Tarragona*, per Joan Menchon Bes. *Pedro Antonio Juano (1744-1814). Un bisbe polèmic del començament del segle XIX*, per Miquel Àngel Casanovas Camps.

*Institut Menorquí d'Estudis
Consell Insular de Menorca
Consell Insular de Formentera
Publicacions de l'Abadia de Montserrat*

L'interès de l'editor Iu Salzinger en l'obra de la lul·lista mallorquina sor Anna Maria del Santíssim Sagrament

per Rosa Planas Ferrer

L'enigma d'una dominica lul·lista

Margarida Mas Pujol (1649-1700), més coneguda com sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, fou una monja dominica que a les darreries del segle xvii va escriure un extens, tot i que incomplet comentari, sobre el *Llibre d'Amic i Amat* de Ramon Llull. Per les característiques del text, el moment històric en què va escriure, i la singularitat de ser monja de l'orde dominic tradicionalment situat en contra del pensament lul·lià, el seu comentari assoleix un interès excepcional, atès que també es tracta del primer escrit en català fet per una dona en els territoris de parla catalana durant l'època del Barroc, la resta dels textos conservats i escrits per religioses d'aquest període són en castellà.

Margarida Mas va néixer a Valldemossa i esdevingué la tercera filla de pagesos benestants, propietaris de la possessió de sa Torre, on va créixer en un temps de disputes i lluites civils que sagnaven Mallorca. Son pare va ser empresonat per haver donat aixopluc a uns perseguïts de la justícia. El contacte amb l'ermita de Trinitat, situada a una mitja hora de casa seva, va fer créixer el seu esperit contemplatiu i refermar una ferma voluntat de fer-se religiosa, cosa que aconseguí després d'esperar catorze anys fins a ser admesa en el convent de religioses dominiques de Palma, al qual li negaven repetidament l'accés. Finalment professà els vots definitius el 12 d'abril de 1678, a l'edat de 28 anys, quan ja era considerada vella per prendre estat.

La formació intel·lectual de sor Anna Maria és un enigma. Durant el temps que visqué amb els pares a Valldemossa freqüentà els cartoixans de sant Bru de Valldemossa, on aleshores destacava Dom Montserrat Geli, confessor dels ermitans de Trinitat, teòleg i expert en mística. També va conèixer el mestre d'ermitans Joan de la Concepció Mir, considerat el restaurador de la vida eremítica mallorquina i persona molt influent, que morí amb fama de santedat el 12 de juliol de 1688. Durant els quatre anys que Margarida Mas visqué a Palma mentre esperava ser admesa en el convent, es dedicà entre altres activitats a visitar els malalts de l'Hospital General, però també es relacionà mitjançant la confessió i la guia espiritual amb personalitats religioses que l'aconsellaven i que probablement influïren en la seva formació intel·lectual. Durant el temps de residència a la

ciutat, visqué a casa d'un parent de Valldemossa, el Dr. Bartomeu Bauzà, predicador destacat qui l'aconsellà que renunciés al desig de ser dominica i entrés al convent de Caputxines, on seria ben rebuda. Davant les contínues negatives de les dominiques, també demanà consell i direcció del P. Simeó Ponce, de la Companyia de Jesús, amb qui mantingué llargues converses per tal de trobar la manera d'entrar al convent de Santa Caterina. En l'assumpte intervingué Francesc Sabater i Fiol, beneficiat de la parròquia de Santa Eulàlia i amic del Dr. Bauzà. Cal destacar la relació entre la futura dominica i els jesuïtes de Palma; el P. Clapés, amb qui confessava, la va remetre al també jesuïta P. Francesc d'Oms.

Amb la finalitat d'esbrinar les influències rebudes en el període en què residí a Palma, reproduïm la llista de religiosos que la tractaren:¹

- P. Antoni Desclapés, de la Companyia de Jesús
- P. Francesc Doms i Simon Ponce, també de la Companyia de Jesús
- Fr. Cirilo Torres, de l'orde de Nostra Senyora del Carme, calçat
- Fr. Josep Artigues, dominic
- Dr. Andreu Pastor
- Dr. Gabriel Mesquida, ardiaca
- P. Presentat F. Vicente Pellicer, de l'orde de predicadors
- P. F. Antoni Llinàs de Jesús María, fill de la Província de Menors de Mallorca
- P. Miguel Albertí, Antoni Pons i Guillem Homar, mestres en Sagrada Teologia, orde de Predicadors
- R.P. fra Antoni Bibiloni, company del Pare Llinàs en les Missions
- Fr. Lluís Coll, lector jubilat i excel·lent teòleg de la família d'Observants
- P. Josep Andrés, monjo de la Cartoixa (els originals de les cartes entre aquest cartoixa i sor Anna Maria es guarden al convent de Santa Caterina de Sena)
- Miquel Sastre, ardiaca de l'Església Catedral de Palma, fundador de la Casa dels Pares de la Missió de Sant Vicenç de Paül d'aquesta ciutat
- Bartomeu Bauzà, canonge penitencier i vicari general que va ser d'aquest bisbat
- Il·lm. Sr. Joan Banyes, canonge i penitencier
- Joan Morell, degà i canonge, examinador sinodal
- Rv. P. Dr. Gabriel Tellades, prepòsit de la congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri, que l'assistí en la darrera malaltia i a l'hora de la mort, per ser llavors confessor del dit convent
- Il·lm. Sr. D. Pedro de Alagón, vigilanèssim prelat d'aquesta diòcesi, qui custodià els escrits de la venerable en la seva llibreria particular.

Aquestes relacions mostren com sor Anna pogué tenir provisió de lectures i una formació no acadèmica, però ben nodrida d'estímuls intel·lectuals i morals. De fet, sabem que una vegada entrada en el convent llegia i escrivia, ensenyava a escriure a les novícies, citava de memòria i en llatí les Escriptures. En el decurs del seu extens *Comentari* revela una profunda comprensió de les idees lul·lianes expressades en el tractat d'*Amic i Amat*. En cap moment podem admetre que fos una persona il·litrada, ignorant i rústica, que així fou tractada per alguns dels seus detractors i persones que no havien llegit la seva obra.

1. BMP, Ms.41, f.159-160.

Josep Amengual² és dels primers a mostrar el gran impuls en la creació de convents femenins que s'esdevé durant el segle XVII: la Consolació (1609), Carmelites descalces (1613), Santa Caterina de Sena (1659) i Caputxines (1662). L'excés de monges fa que la dificultat per accedir als convents sigui extrema, fet que degué influir en la tardança amb què va ser admesa sor Anna Maria.

Amengual destaca el caràcter original de l'obra de sor Anna i el seu valor místic i lul·lià, al temps que descarta les prevencions sobre el presumpte quietisme del qual fou acusada:

«Les expressions del seu misticisme prenen imatges força atrevides. El seu sentit de fidelitat a l'Església i una arriscada obediència als ministres i, a més, un vocabulari que inclou els verbs obeir, fer, etc., em fa desistir de veure en ella elements quietistes».³

Tot i que avui es reconeix el valor de la seva obra, l'enigma de les fonts en què va beure la continua sense revelar. No cal dir que no podien ser acadèmiques, atesa la privació de les dones a entrar en institucions oficialment reconegudes, però no hem de menystenir una més que probable formació autodidacta, dirigida per clergues i ermitans, que va freqüentar des de nina, que, unida a una intel·ligència natural, imaginativa i desperta, va concretar-se en el pensament que desenvolupà al llarg del seu *Comentari*. Sor Anna devia memoritzar les ensenyances dels seus directors espirituals i d'aquelles persones que considerava que podien ajudar-la a perfeccionar-se en l'espiritualitat. Això no vol dir que llegís assíduament llibres ni que cerqués l'erudició literària en textos d'autors filosòfics reconeguts per l'Església. Més aviat seleccionava i memoritzava allò que rebia oralment en les converses, sermons i reflexions que arribaven dels seus superiors jeràrquics. En la seva biografia destaca en primer lloc el paper dels avis paterns, gent molt devota, que la instruïren en les principals devocions.

D'altra banda, i hem de suposar que en una etapa de maduresa, resulta innegable la petja dels místics carmelites: Teresa de Jesús i Joan de la Creu, que es poden rastrejar al llarg del *Comentari* i dels quals a vegades pren expressions castellanques que insereix en el text per a definir determinades imatges. Solucions poètiques que mostren el deute amb una espiritualitat nova i pròpia del segle XVII, època en què es va difondre més enllà de les fronteres arribant a Europa. El misticisme com a solució de renovació espiritual en un segle que havia caigut en un pessimisme escèptic i gairebé nihilista, que preconitzava la reacció racionalista que s'esdevindria ben aviat. Sor Anna Maria es nodreix de l'ambient de reforma, inspirat pels carmelites i que arriba fins a la tradició lul·lista de Mallorca.

D'altra banda, tant el text com la vida de sor Anna conjuminen el rigor penitencial (el patiment) amb la felicitat que esdevé en la unió «nupcial» i mística. La

2. JOSEP AMENGUAL I BATLE, *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)* (Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2002).

3. Ob. cit., p.131.

seva personalitat mostra una mística contemplativa amb una alta capacitat visionària, que s'orienta vers la pedagogia religiosa. La seva «missió» és il·luminar la foscor dels versicles lul·lians perquè siguin comprensibles per a tothom i serveixin de guia en el bosc de les «carreres infernals» que presenta la vida humana.

Iu Salzinger fascinat per la mística sor Anna Maria del SS: cartes i sol·licituds

La pregunta sobre la fascinació exercida per la dominica en el reputat i experimentat teòleg Iu Salzinger (Günzburg 1669 - Mainz 1728) és la que mirarem de respondre, entre altres raons perquè no deixa de ser un símptoma del valor intrínsec de l'obra de l'escriptora mallorquina, i també perquè de bon començament va ser considerada per la seva eficiència com instrument propagandístic per a la causa del beat.

Salzinger era un reconegut filòsof i teòleg que l'any 1699, mentre estudiava a la Col·legiata de Reichersberg, començà a interessar-se per l'obra de Ramon Llull.⁴ Aquest interès aviat es transformà en una vertadera passió, que el decidí a editar les obres completes del mallorquí, per a la qual cosa involucrà l'elector del Palatinat Joan Guillem. L'erudició de Salzinger —dominava les llengües clàssiques, semítiques i modernes, a més d'altres disciplines com matemàtiques, física, música— reforçà el seu prestigi i el convertí en un model del savi il·lustrat, capaç de desplegar un coneixement enciclopèdic. Instal·lat a Magúncia (l'actual Mainz) l'any 1727 obrí una escola de lul·lisme on rebé estudiants mallorquins com Antoni R. Pasqual o Bartomeu Fornés, i començà a preparar la gran edició projectada. Per a aquesta empresa comptà amb la col·laboració dels alumnes que li facilitaren l'accés als manuscrits lul·lians, alguns dels quals es trobaven esparsos arreu d'Europa, però especialment a Mallorca. També comandà un catàleg de les obres lul·lianes al bibliotecari de la cort palatina, Johann Büchels (1659-1738).

El tarannà de Salzinger reunia d'una part la curiositat envers els aspectes més científics de l'obra de Llull (l'Art) i de l'altra un sentit místic de la realitat que el conduïa vers aspectes menys racionals, que s'endinsaven en terrenys heterodoxos. Com ha assenyalat Trias, el magisteri de Salzinger a Magúncia seguia dos procediments:

«El mètode dels “diàlegs diaris”, en els quals el mestre comentava amb els deixebles les lectures de santa Teresa i de Joan Tauler que s'havien fet durant el dinar [...] El segon procediment eren les “explicacions de la tarda” en les quals Salzinger explicava temes lul·lians i mostrava l'Art... com a ciència universal».⁵

En aquest sentit d'universalitat humanística, Salzinger donava crèdit a aspectes no confirmats de la biografia lul·liana i a la possibilitat real que aquest hagués

4. Sebastià TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes* (UB-UIB, 2009).

5. TRIAS MERCANT, ob. cit., p.171.

estudiat l'alquímia. El teòleg alemany no dubtà a l'hora d'atorgar autenticitat als escrits alquímics de Llull, fet que provocaria el seu descrèdit immediat, que no remuntaria mai. Aquesta «taca» havia d'enfosquir tota la seva tasca de lul·lista incansable i de primer editor de l'obra llatina del beat. Se'l condemnà a un ostracisme que ha negligit aspectes molt interessants de la seva personal aproximació a l'obra lul·liana. D'altra banda, cal matisar allò que entenia Salzinger per alquímia i que —un cop analitzat— pressuposa una teoria molt més complexa que la simple transformació dels metalls en or o la manipulació dels elements en un laboratori. L'alquímia per a Salzinger era una filosofia que exigia una gran comprensió dels fenòmens naturals, però que també havia d'incloure la possibilitat dels fets sobrenaturals que s'obraven en la zona espiritual de l'ésser humà. Considerà Llull un il·luminat i un gran creador de metàfores (l'Art mateix podia ser vist sota aquest prisma. Per a ell, les figures de l'Art amagaven secrets).⁶ Tot i la resistència de l'entorn acadèmic a acceptar les seves teories, Salzinger es capbussà en l'obra de Llull i continuà amb l'edició prevista, les *Opera Raimundi Lulli* (1721-1742), que no veuria concloure a causa de la seva mort prematura. L'alquímia com a ciència experimental no va ser el seu objectiu, com corroboren les paraules de Gotron:

«Salzinger no es va perdre en experiments d'alquímia. Pasqual, que l'anomena mestre seu, presenta la qüestió com si Salzinger s'hagués mostrat escèptic davant d'aquelles habilitats, i com si la possibilitat de l'alquímia no hagués estat altra cosa per a ell que un problema filosòfic».⁷

Sembla que per a Salzinger l'alquímia fou un sistema d'interpretació filosòfica, una guia que se servia de metàfores del món natural per a revelar veritats sobrenaturals. I és en aquest sentit que consideraria Llull com un veritable alquímista, no tant de l'experimentació com de l'especulació.

Tornant a la qüestió inicial, ens preguntem com un home com Iu Salzinger d'unes característiques de savi enciclopèdic, de mestre i també una personalitat versada en temes i disciplines molt distints podia sentir-se atret i fascinat per l'obra d'una monja tancada que, per imperatiu del seu director espiritual, va llegir el *Llibre d'Amic i Amat* i després en va fer un extens comentari. La resposta no és senzilla, però la realitat mostra la convicció de Salzinger i el seu interès en la causa de canonització de la venerable dominica.

Manuel Oliver en base a unes cartes conservades a l'Arxiu Municipal de Palma comentava en un article:

«Fou un dels més fervorosos partidaris de la causa de canonització de sor Aina Maria. Salzinger tingué ocasió de llegir les dialogacions de sor Aina Maria i commogut per la ciència lul·liana que contenia i pels fruits espirituals d'aquella lectura, l'any de la seva mort encomanava molt vivament als regidors de Ciutat i a les mon-

6. Iu SALZINGER, *Revelatio Secretorum Artis*.

7. Dr. A. GOTTRON, *L'edició maguntina de Ramon Llull. Estudis de Bibliografia lul·liana* (Barcelona, IEC, 1915), p. 16. <Openlibrary.org>.

ges de Santa Catalina que s'afanyessin no sols en la causa de Llull sinó també amb la de la monja. Convençut de la seva altura mística ja havia fet traduir al llatí bona part dels cànctics de sor Aina Maria».⁸

Certament l'admiració de Salzinger per son Anna sembla autèntica i molt indicadora del valor que concedia no tan sols als seus escrits sinó també a la seva persona. Així ho demostra el document contingut en els *Originals dels Apuntes que feu el R. Dr. en Sagrada Teologia Don Michel Reus prevere...*⁹ amb el testimoni de la priora del convent de Santa Caterina de Sena, Margarida Bordils:

«... dita priora, quan era jove, patia grans desconuelos interiors, i per esto acudí a nostra Venerable i li suplicà que li donàs alguns documents per al seu consuelo. Li donà pues la Venerable un llibret i li digué que en sentir semblants desconuelos, ubrís el dit llibret i que llitgís allí a ont ubriria. Lo executà així la M. Priora i diu que aontsevulla ubrís el llibret, en llitgir-lo, quasi sempre es sentia aconsolada, i per esto encara ara lo aprecia molt. I també per estar firmat de mà pròpia de dita venerable, el guarda com si fos relíquia d'algun sant.

[Malauradament no sabem de quin llibret parla, ni què era el que hi llegia la futura priora, però aquest testimoni ens prova una vegada més el caràcter il·lustrat de sor Anna i el seu exercici de direcció espiritual entre les monges més joves.]

Diu dita M. Priora que té algunes coses encara de la Venerable, com són alguns escrits, part d'un cilici, i tenia també una carta de dita Venerable i una cadeneta de ferro ab unes puntes que dita Venerable aportava en el cap com una corona d'espines. I esta carta ab dita cadeneta envià la M. Priora al Dr. Salzinger i mà del P. Michel Fornés, prevere, i sentia molt haver-les de desemparar perquè les apreciava com si fossen algunes relíquies d'alguna santa. I així mateix dit P. Fornés les suplicà a dita M. Priora [...] que semblants relíquies serien el major regalo que les religioses podien enviar a dit Salzinger en agraïment de lo molt que dit Salzinger feia i desitjava fer pel major lustre de la Venerable. I amb tanta estimació s'emportà el dit P. Fornés estes relíquies a Magúncia».

Aquesta afecció de Salzinger queda palesa també per les cartes que envià a les monges, en les quals sol·licitava que li fessin arribar els escrits de sor Anna Maria. Tot seguit reproduïm la que va dirigir a les religioses de Santa Caterina de Sena l'any 1728, que va ser traduïda pel Dr. en Dret Nicolau Mayol i Cardell:

«Molt Reverents i Religioses Mares,

No puc deixar pel gran afecte i devoció que he concebut a aquest sagrat i religiós convent per esser depòsit i custòdia de lo inestimable tresor i sagrades relíquies de la Venerable Mare sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, la qual tenc elegida per especial Patrona des de què he vist ab gran admiració la seva singular santedat, des del principi que comencí a lletgir la celestial doctrina que està continguda en los seus admirables escrits, que m'aportà el M.R.P.F. Miquel

8. Manuel OLIVER, *Cinc Lull Cinc*, catàleg d'exposició, Arxiu Municipal de Palma, Col·lecció Rúbrica. En premsa.

9. BMP, ms. 41, f. 240.

Fornés, de sacrificar-me en obsequi de tan santa i molt reverenda comunitat i dir-los alguna cosa de lo que he pogut comprendre en tan divines escriptures, com també de dar-los mil enhorabones per tenir una germana que, per la sua santedat i admirable doctrina, en algun temps serà honorada i venerada ab pasmo i admiració de tot lo món. I tenint jo notícia de què alguna de Vs. Rs. és estada tan dítxosa que en el seu noviciat ha merescut tenir tan santa mare per instructora, no dubt que entre elles se trobaran algunes que hauran hereditat lo esperit de tan se-ràfica mare.

Lo que he reparat en la devotíssima i admirable Exposició de los Càntics de l'Amic i Amat que divinament ha escrit la sobredita Venerable Mare és una total i perfecta conformitat a la doctrina evangèlica de Cristo Nostro Redemptor, de los Sants Pares i Doctors de la Santa Iglèsia Catòlica, i en particularitat a la celestial i infusa doctrina del Doctor Il·luminat i Màrtir invictíssim el B. Ramon Llull, honra d'esta tan venerable pàtria Mallorca. De manera que he rebut la dita Exposició com a singular regalo del cel, que m'ha fet Déu Nostro Senyor, i la llitx ab singular gust, alegria i consol de la mia ànima. I essent així que estic ocupadíssim, no sé deixar de lletgir-la, en tant que ja he lletgida la maior part ab gran admiració de veurer quan divinament concorden lo Il·luminat Doctor el B. Ramon i esta santa i venerable Mare en lo que escriuen, de lo qual veig clarament que los dos han begut en una mateixa font a tota satisfacció la seua celestial doctrina. I des de luego que comencí a lletgir la dita exposició, enamorat de comunicar a altres el gran tesor de sabiduria tota celestial i el pasmo d'amor divino que se conté en ella, luego encomaní al meu amanuense que deixades totes les altres ocupacions, traduís la dita Exposició en llengua llatina, i de present ja se troben traduïts trenta-i-sis càntics, i no tenc dubte que és veríssima dita Exposició en tot lo que tinc lletgit, i que dita Venerable Mare és una santa incomparable, i que no passarà molt temps que en nostra Germània serà coneguda i venerada (submetent-me en tot i per tot a lo infal·lible judici de Nostra Santa Mare la Iglèsia Catòlica qui no pot errar, com a vertader súbdit d'ella) i si dita Venerable Mare ara en aquest temps se trobàs en esta vida, no repararia a anar a qualsevol part del món a peu descalç, solament per porer-la tractar i rebre d'ella alguna ensenyança.

Ditxoses pues Vs. Reverències, qui són estades dítxoses de tractar cara a cara una tan santa i sapientíssima mare i dítxoses i mil vegades dítxós este sant i religiós convent per tenir un tesor tan celestial i una prenda tan volguda de Nostro Amat Cristo Jesús, dic la sobredita Venerable Mare, la qual encara que espiritualment està en los cels, corporalment està entre Vs. Reverències, i mirant a unes com a filles i a altres com a germanes, no deixarà de pregar per elles a son Amat, fins que totes se tropien en la sua companyia en la Pàtria celestial.

Caríssimes, Venerables i molt reverents Mares per les entranyes de Jesucrist, espòs dulcíssim de les nostres ànimes, humilment les prec i de tot mon cor les suplic que posen especial cuidado i diligència en buscar, si acàs se porien trobar altres escrits de dita Venerable Mare, perquè seria cosa de plorar que no fossen complides les sues obres; i també mateix en què se formen actes autèntics de la sua vida, santedat i virtuts, ara quan se troben persones vives, qui poren donar d'ella autèntic testimoni, i que ab tota la brevedat possible me los remetien, perquè jo puga segons mon intent donar d'esta alguna notícia fundamental a tot lo món. I finalment los suplic a totes veres que en les seues oracions me tenguin present, encomanant-me al Senyor que m'assistesca en les mies fatigues i treballs en què estic posat a honra i glòria seva i utilitat de la Iglèsia santa, que jo també

de ma part no deixaré de tenir-les presents, basta que tenguen en son convent una prenda tal, que m'ha robat el cor.

Magúncia i abril 20 de 1728.

El menor i més devot servidor de Vs. Reverències

Ivo Salzinger, sacerdot.»

La causa de sor Anna Maria a partir de Salzinger i del traductor el Dr. Mayol es va unir indistriablement amb la de Ramon Llull, de tal manera que quan es demanava la beatificació de sor Anna també es demanava la canonització de Llull. Possiblement aquesta unió va perjudicar la causa de tots dos, i especialment la de sor Anna Maria, que va quedar enterrada en el mateix sepulcre d'incomprensió i d'intolerància que sepultà Llull a partir de la segona meitat del segle XVIII amb el canvi de mentalitat iniciat amb el regnat de Carles III i l'acció repressiva del bisbe il·lustrat Juan Díaz de la Guerra.

La Causa Pia Lulliana, que havia estat el motiu principal pel qual es conservaren els escrits de la dominica, va ser la causa del seu posterior oblit. En l'entremig la intervenció de dues figures cabdals: el P. Antoni Raimon Pasqual i Nicolau Mayol i Cardell, que, tot i no haver conegut personalment la venerable, es varen comprometre amb la seva causa i la defensaren fins al final de llurs vides. Ells contribuïren a la relació fluida de Salzinger amb Mallorca i l'ajudaren a obtenir els escrits i les relíquies de què hem parlat abans.

Antoni R. Pasqual, traductor de sor Anna Maria

Antoni Raimon Pasqual (1708-1791) ha estat considerat, juntament amb Salzinger, el gran lul·lista del segle XVIII. Inicià la seva carrera en el Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiència, centre neuràlgic del lul·lisme de l'època, dipositari de la biblioteca lul·liana més important de les Illes Balears rere la dels franciscans.¹⁰ A l'edat de divuit anys Pasqual ingressà en el col·legi i només un any més tard va ser enviat a Magúncia per a estudiar amb Salzinger, era l'any 1727. Mantingué la relació amb la institució mallorquina fins a l'any 1731, quan Pasqual hi renuncià per a entrar a l'orde del Císter. Entremig la mort de Salzinger, esdevinguda l'any 1728, impedí que la relació entre ambdós lul·listes es perllongués en el temps i fos més fructífera. Però, tot i l'escassa durada del temps que Pasqual romangué a Magúncia, fou suficient per a convertir-lo en el principal deixeble del teòleg alemany, qui el distingí amb la seva amistat i confiança. Després de la mort sobtada de Salzinger, Pasqual romangué a Magúncia fins a finals de 1729, cosa que fa pressuposar que l'ensenyament a l'escola lul·liana continuà de la mà dels successors del mestre. Tal i com suggereix Platzeck, la decisió de Pasqual de fer-se cistercenc no va ser aliena a la vocació contemplativa que es despertà amb els estudis realitzats a Magúncia. Decidí de professar en el monestir de Santa Maria de la

10. Erhard-Wolfram PLATZECK, *Al margen del lulista P. Antonio Raimundo Pascual, O. Cist.*, «Analecta Sacra Tarraconensia», 14, 1941 (Barcelona, 1943), ps.183-197.

Real perquè era i és un dels llocs emblemàtics del lullisme, on se suposa que Ramon Llull va concebre l'Art per inspiració infusa. La decisió de fer-se contemplatiu, quan hauria pogut seguir una brillant carrera acadèmica, indica molt del caràcter i de les preferències de Pasqual i també de l'orientació del seu lullisme. En aquest sentit, podem detectar la influència de Salzinger, que combinava una mentalitat científica amb un sentit espiritual de la realitat que feia prevaler per damunt de la materialitat. Pasqual només tenia divuit anys quan viatjà a Alemanya per primera vegada i el temps que hi romangué marcà decisivament la seva intel·ligència i el posterior rumb dels seus interessos.

Quan era a Magúncia, Pasqual degué aprofundir en el coneixement de l'obra de sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, discutint i analitzant a fons el text amb el mestre Salzinger. L'afecció pels escrits de la venerable anà augmentant a mesura que els llegia, i es convertí amb el temps en el seu traductor al castellà. No debades, Antoni R. Pasqual acceptà la tasca de continuar l'edició castellana dels textos, iniciada pels Protectors de la Causa Pia Lulliana l'any 1760. Aquesta edició s'havia engegat amb el desig de difondre més enllà de les fronteres nacionals l'obra de la venerable, per això es va fer en espanyol. No obstant això, l'edició quedà interrompuda després de publicar-se'n el segon volum, que acabava en el càntic número 34. La solució de continuïtat la presentà el mateix Pasqual en fer-se càrrec del que restava per traduir. Si més no, com en altres ocasions, el seu treball quedà sense publicar. Actualment els tres manuscrits resultants es conserven a l'Arxiu Diocesà de Mallorca. Aquests volums enquadrats ofereixen un interès addicional, ja que al marge del text comenten alguns aspectes de l'obra i ofereixen notícies d'algunes circumstàncies, com la pèrdua d'una part dels textos escrits de sor Anna:

«Por haberse perdido los quadernos correspondientes que estaban en poder del confessor de la Venerable, o en poder de la misma, quando en interin murió su confesor, que la dirigía en esta obra.»

L'edició castellana contenia en el primer volum una sèrie de textos explicatius i justificadors, que analitzaven l'obra des del punt de vista de l'ortodòxia, intentant d'esbandir els dubtes que poguessin sorgir de les extraordinàries visions que contenia el text. A banda d'aquests escrits proemials, el més llarg i el més interessant era el d'Antoni R. Pasqual, que presentava el títol *Prólogo apologético del traductor de esta obra*. En ell informava que els textos de sor Anna no tan sols havien estat llegits per gent del país, sinó també per estrangers, els quals havent examinat al detall el contingut, havien arribat a un resultat unànim:

«Y habiendo quedado enteramente satisfechos todos los reparos, y firmemente persuadidos todos de ser esta obra toda de Dios, han resuelto los Protectores de la Causa Pía del Beato Raymundo darla a la luz pública» (ob. cit., p. 55).

També aportava l'explicació del perquè s'havia privilegiat la llengua castellana per damunt de l'original català:

«Pero como la lengua mallorquina en que escribió la Venerable Madre solo se estiende a los estrechos límites de nuestra, aunque dorada, tan pequeña isla, para que pudiera servir la obra de utilidad y provecho a toda España e Indias Españolas, fueron de parecer los dichos Protectores, que se traduxera en español idioma, y me dieron a mi este encargo» (ob. cit. p. 55).

El traductor ens aconsella de llegir les notes que ha afegit al marge del text i que poden servir com a guia de lectura per a una millor comprensió de les idees que conté. El Pròleg aporta notícies històriques que justifiquen la bondat del text i que allunyen les sospites que poguessin tenir els detractors presents i futurs.

Com sempre, Pasqual es mostra exigent i rigorós en el seu treball, al temps que enciclopèdic en la cita d'autors eclesiàstics i filòsofs que apuntalen les seves tesis. Però el que aquí ens interessa és la referència a Salzinger i la seva peculiar aproximació a sor Anna Maria:

«Ni la aprobación de estas obras, y de el elevado espíritu de la Ven. Madre se estrecha a los límites de esta su patria Mallorca, porque no menores aplausos y aprobaciones se merecieron en países muy distantes y remotos. Llegó la noticia a Moguncia de estos escritos, y a los oídos de el Eruditísimo y Sapientísimo Compilador de las obras de el B. Raymundo Lulio, el celebre Dr. D. Ibon Salzinger sacerdote, e hizo quanto pudo para que alcanzasse se le embiasse desde Mallorca un traslado de estos manuscritos. Logrolo finalment, leió el principio con cuydado, luego con gusto, y luego después con júbilo indecible de su espíritu, de suerte que no sabía dexarlo de la mano. Decía frecuentemente que nuestra Ven. Madre era muy ilustrada de Dios, que sus obras eran muy profundes, y que quanto más leía en ellas, tanto más admiraba su espíritu elevado. Consta esto por una carta que escribió el mismo eruditísimo Salzinger a los Protectores de la Causa Pía Luliana, que se guarda en el archivo de dicha Causa Pía, y entre otras expresiones pone esta: "Quanto más prosigo en la leienda de el libro de la venerable Madre Sor Ana María del Santísimo Sacramento, tanto más admiro la alta sabiduría, virtudes y abrasado amor que tenia a su Amado, y me confirmo ser una verdadera imagen de nuestro Iluminado Maestro, y creo que después de el mismo Maestro, nadie nos pudiera explicar mejor lo que este nos dice en sus Cánticos sino ella."

Este es el parecer y juicio de aquel sapientísimo Maestro a cerca de estos Escritos; no de algun paysano a quien pudiera cegar la pasión, no pedido, ni sobornado con súplicas, sino dado espontánea y voluntariamente a impulsos de la admiración y pasmo, que le causaron estos Escritos, y de el gozo y provecho que sacaba de su leienda [...]

Aquest text proposa una sèrie de qüestions:

- 1) Qui feu coneixedor Salzinger de l'existència del *Comentari* de sor Anna?
- 2) Qui li va fer arribar el manuscrit a Magúncia?
- 3) Podem considerar Salzinger com el veritable promotor de l'edició castellana del *Comentari*?

Els textos que circulaven de sor Anna Maria i que, com sabem, desaparegueren del Col·legi de la Sapiència, devien ser copiats (fet que provaria l'existència actual de distints fragments de manuscrits) per copistes que en valoraven l'interès

i la singularitat. Una d'aquestes còpies degué arribar a Magúncia de la mà d'algun dels estudiants mallorquins que s'hi desplaçaren. El procés que seguiren un cop es trobaren en mans de l'interessat és fàcil de deduir: primerament Salzinger els fullejà amb escepticisme, com una obligació més del treball incansable de resseguir les petjades lul·lianes onsevulla que es trobessin, però un cop iniciada la lectura i de mica en mica el text començà a despertar el seu interès. Es trobava davant d'un estil fresc, singular, amb una franca vehemència i amb una original aproximació vers la figura de Ramon Llull. Finalment, l'embolcall de visions extraordinàries, la imaginació poètica i el misticisme de les expressions que sor Anna desplegava en la interpretació de cadascun dels cànctics lul·lians tocaren el voraviu del savi alemany, convencent-lo que es trobava davant d'una dels lul·listes més importants de quants havia llegit i conegut, que no eren pocs.

A partir d'aquest convenciment, ja no s'apartà de la lectura del *Comentari*, sinó que l'estudià i no tan sols des d'un punt de vista històric i analític, sinó que també li serví d'aliment espiritual i de medicina en un moment en què ja es trobava malalt. Així ho manifestà en una de les cartes que dirigí als seus coneguts mallorquins. La potència del text de sor Anna Maria havia conquerit una de les persones més erudites de l'època, i amb ell el seu gran deixeble, Antoni R. Pasqual.

A l'Arxiu Diocesà de Mallorca¹¹ es custòdia una caixa de fusta amb diversos documents, entre els quals es troben dues cartes de 1727 de l'Electeur de Magúncia al senyor Cepeda¹² on sol·licita que s'avanci en la causa del beat Ramon i de sor Anna Maria del SS. Demana que se li informi i que es faci consulta de teòlegs. No hi ha resposta.

Nicolau Mayol, un jurista compromès amb la Causa Pia Lul·liana

El Doctor Nicolau Mayol i Cardell (1700-1777) va ser un important jurista, que es comprometé amb la causa lul·liana, en la qual invertí doblers i energies. Com indica Trias, va ser un dels qui sufragà la traducció de l'edició castellana del *Comentari* de sor Anna.¹³ Fou membre de la Causa Pia Lul·liana i s'oposà al trasllat a l'Ajuntament de l'arca dels documents lul·lians que custodiava el Col·legi de la Sapiència.¹⁴ Pel seu tarannà arrelat a la tradició, també coincidí amb les idees de Salzinger i Pasqual de privilegiar la contemplació mística per damunt d'altres aspectes de l'obra de Ramon Llull.

El seu compromís amb la causa de la venerable sor Anna Maria ve acreditat especialment per un incident que provocà la retirada d'una pintura que havia encarregat un parent seu, i que representava l'effigie de sor Anna Maria. El retrat s'havia de penjar a l'Ajuntament, a la sala dedicada als fills il·lustres de la ciutat,

11. ADM, Secció 1, títol 45.

12. Es tracta del bisbe José Antonio Cepeda, qui l'any 1747 permeté el culte al beat Ramon. Cf. AMENGUAL I BATLE, ob. cit., p. 170.

13. Sebastià TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes* (UB-UIB, 2009).

14. Rafael RAMIS BARCELÓ, *La alegación jurídica del Dr. Nicolau Mayol Cardell a favor de la Causa Pia Luliana (1745)*, «Ius Fugit», 17, 2011-2014, ps. 227-238.

però l'oposició dels dominics frustrà l'acció. El mateix Mayol explica l'assumpte en una declaració:¹⁵

«Yo el Doctor D. Nicolás Mayol y Cardell de mi libera voluntad... Habrá cosa de 20 años poco más o menos que el Reverendo D. Francisco Mayol, presbítero beneficiado en Santa Eulalia... viendo la heroicidad de virtudes y lo ilustrado de los escritos de la Venerable Madre Sor Anna Maria del Santísimo Sacramento, me dijo si quería yo que él la hiciera pintar y yo la llevaría en la casa de la Ciudad para que los días de solemnidad la sacaran entre los héroes de este Reino en la fachada de dicha casa... le dije ser muy justa y arreglada la petición. La hizo pintar... y yo entre tanto hablé con el Ilmo. Antonio Cotoner, marqués de Ariany y regidor decano de esta capital [que acceptà la petició]

Al sábado de Corpus, la llevé en dichas casas para que al día siguiente la pusieran en dicha fachada. Mas como se hubiera pintado en dicho retablo una visión en donde el Beato Raimundo cantara el Te Deum y santo Domingo prosigue al siguiente verso, hubieron dificultad los Regidores sobre ello, y llamaron al Prior de Santo Domingo el que dijo que dicha visión no podía estar allí, pues era hacer al Beato Raimundo mayor que santo Domingo [...] Mas yo, como soy tan colérico y activo, le respondí: «pues vuelvanme el retrato», y se me restituyó.

... Si no es que el encono que los Padres de dicho convento [els dominics] han levantado contra la Venerable, su hermana, les hace vacilar [...] lo cierto es que la visión allí pintada es arreglada a lo que dice la Venerable Madre en la exposición del cántico 87, números 8 y 9. Y así, dicho Prior dio su decisión como un Juez apasionado, que sin oír las partes de su sentencia...

Quando mi tío vio que la Ciudad había dado crédito al dicho P. Prior, se resolvió de dar dicho retrato a los colegiales del Colegio de Nuestra Señora de la Sapiencia, con tal que dos veces cada año le hubieran de sacar; esto es el día de la Invencción de la Cruz, cuando se hace la procesión de bendecir los frutos, a la escalera mayor de dicho colegio, y la segunda en la calle, el día de la procesión del Corpus de san Agustín.

El año siguiente después de la bendición de los frutos me vio y sonriendo me dijo: Ya tengo el pleito ganado [es refereix al Prior], y preguntándole yo... me dijo que había sido en la procesión, y que acostumbraba el maestro de novicios de Santo Domingo, mientras se hacía la solemnidad de bendecir los frutos, andar con sus novicios y coristas al dicho colegio, y sentándose en la escalera, aguardar hubieran dado la bendición para proseguir la procesión hasta la catedral; y que él había sido en dicho colegio y había encontrado a todos los novicios y coristas de Santo Domingo y a algunos frailes de dicha religión todos amarillos, con sus cabezas fijadas, los ojos bajos, y sus capillas que les llegaban hasta los labios, muy avergonzados de la novedad de dicho retablo; y a otros que miraban su rótulo y reían de ver aquellos espectáculos tan asombrados. Esto es lo que puedo decir en verdad acerca de dicho retrato...

Y sabiendo yo que los Padres de Santo Domingo ponen algunas cosas de estas en su Archivo, escribiéndolas en su libro, y cuando les importa ponen allí sus circunstancias y cuando no las callan, o ponen las a ellos convenientes... Por tanto, pongo la verdad en otro archivo, que es el de la Causa Pía Luliana, para que innovándose algo en los siglos venideros, se sepa la verdad del hecho...

Palma y octubre 4 del año 1765, y lo firmo de mi mano. Don Nicolás Mayol y Cardell, Doctor en Leyes y abogado».

15. AMP, ms.41, f.230-232-233.

Aquest testimoni del cas pel qual el retrat de sor Anna Maria no va lluir mai entre els fills il·lustres, demostra l'animadversió del mateix orde dominic, si més no de la secció masculina, que vetà l'accés a les dignitats que corresponien a la germana dominica, que havia excel·lit com a lul·lista y com a mística. El menyspreu i la burla que amaguen aquestes lletres citades proven que la seva memòria fou amagada tant com va ser possible.

Nicolau Cardell, compromès amb el lul·lisme tradicional mallorquí, amb la Causa Pia Lul·liana, i defensor de sor Anna Maria, va ser un dels principals ponts entre el lul·lisme de Magúncia i Mallorca. El Col·legi de Nostra Senyora de la Sapiència, indret físic on es refugià aquesta tradició, havia de patir encara atacs molt més greus i severos durant el bisbat de Juan Díaz de la Guerra (1772-1777) el qual, influït pels dominics, atacà la memòria i l'obra de sor Anna Maria, prohibint-ne les estampes i la imposició del seu nom en els baptismes. D'aquesta manera, la sort de Ramon Llull i la de Margarida Mas es varen lligar fins al punt que és impossible precisar si s'atacava la dominica per haver estat lul·lista o per haver estat mística, o per ambdues coses a la vegada. Sigui com sigui, el seu record va ser sepultat en un mar d'oblit premeditat, tal i com revela l'obra del dominic mallorquí Baltasar Calafat i Danús († 1735),¹⁶ prior del convent de Palma, mestre en Arts, Doctor en Sagrada Teologia, qualificador del Sant Ofici i beneficiat en la Catedral i en la parroquial de Sant Bartomeu de Sóller, el qual va escriure una obra que titulà *Milicia de Jesu-Christo y tercera orden de penitencia de Sto. Domingo de Guzmán*, publicada l'any 1730, on esmenta les personalitats vinculades amb l'orde dominic, entre les quals moltes dones, però que significativament s'oblida de sor Anna Maria del Santíssim Sacrament. Aquest silenci ens duu a pensar que pocs anys després de la seva mort, els dominics ja havien descartat la seva figura entre l'elenc de dominiques i que l'havien esborrat dels seus arxius.

Conclusions

Amb aquest estudi hem mirat de provar que l'interès de Salzinger per l'obra de sor Anna Maria del Santíssim Sacrament anava més enllà del valor propagandístic, que com a dominica lul·lista s'havia d'incorporar a la Causa Pia Lul·liana i adquiria valor per si mateixa, fet que l'editor maguntí anà manifestant a mesura que llegia el *Comentari* i aprofundia en la seva obra.

Que la notícia de l'existència del *Comentari* dels Càntics lul·lians arribà a Magúncia de la mà d'algun estudiant mallorquí, dels qui l'any 1727 es desplaçaren fins a Alemanya per a seguir estudis en l'escola lul·liana, que s'havia inaugurat sota la direcció d'Iu Salzinger. En aquest sentit, hem de pressuposar que existeixen en el romanent de la biblioteca d'aquesta escola els manuscrits que hi varen ser lliurats i que Salzinger va llegir.

16. J. M. BOVER, *Biblioteca de escritores baleares*, 2 vols. (Palma de Mallorca, Pere Josep Gelibert, 1868), p.137.

Que Antoni R. Pasqual, el mallorquí més important en la història del lul·lisme del segle XVIII, successor i deixeble de Salzinger, va conèixer el *Comentari* abans o al mateix temps que el seu mestre, que seguidament valorà el seu contingut lul·lià i també la mística que hi atresorava. Aviat es feu ressò de la importància del text i, quan la Causa Pia Lul·liana li demanà que prosseguís la traducció al castellà que havia quedat interrompuda, prosseguí la feina amb l'entusiasme i rigor que li eren característics, i enllestí aviat el text que, malauradament, no va veure la impressió, però que encara avui es conserva en tres volums a l'Arxiu Diocesà de Mallorca.

Finalment hem de concloure que les afinitats entre Salzinger, Pasqual i els lul·listes que a les darreries del XVIII privilegiaven el contingut místic de l'obra de Llull trobaren en sor Anna Maria una confirmació extraordinària de les seves intuïcions i una baula de la cadena de la tradició mística mallorquina, que empeltava amb el lul·lisme contemplatiu que havia estat un dels corrents importants del lul·lisme europeu.

Sigles

ADM – Arxiu Diocesà de Mallorca
BMP – Biblioteca Municipal de Palma

Documents

ADM, Secció 1, títol 45
BMP, Ms. 41

Bibliografia citada

- AMENGUAL I BATLE, Josep: *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)*. Leonard Muntaner Editor, Palma, 2002.
- BOVER, J. M.: *Biblioteca de escriptors baleares*, 2 vols. Pere Josep Gelabert, Palma de Mallorca, 1868.
- GOTTRON, Dr. A.: *L'edició maguntina de Ramon Llull. Estudis de Bibliografia lul·liana*. Barcelona IEC, 1915, p.16. <Openlibrary.org>.
- OLIVER, Manuel: *Cinc Lull Cinc*, catàleg d'exposició, Arxiu Municipal de Palma, Col·lecció Rúbrica. En premsa.
- PLATZECK, Erhard-Wolfram: *Al margen del lulista P. Antonio Raimundo Pascual, O. Cist.* «Analecta Sacra Tاراconensia» 14, 1941 (Barcelona, 1943), ps. 183-197.
- RAMIS BARCELÓ, Rafael: *La alegación jurídica del Dr. Nicolau Mayol Cardell a favor de la Causa Pia Luliana (1745)* «Ius Fugit», 17, 2011-2014, ps. 227-238.
- SALZINGER, Iu: *Revelatio Secretorum Artis*.
- TRIAS MERCANT, Sebastià: *Diccionari d'escriptors lul·listes*. UB-UIB, 2009.

ISSN 0210-5993

9 770210 599007